

Розділ четвертий. РЕЛІГІЙНИЙ ЧИННИК В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

4.1 Михайло ЧЕРЕНКОВ. Йосиф Сліпий у його споминах.

Йосиф Сліпий. Спомини / Ред. Іван Дацько та Марія Горяча. Львів-Рим: Видавництво УКУ, 2014. – 608 с.

"Спомини" митрополита Йосифа Сліпого - важливий документ конфесійної історії Української Греко-Католицької Церкви. Він також є цінним джерелом для всіх, хто цікавиться історією релігії, духовною культурою України, перебігом православно-католицьких і церковно-державних відносин у радянську добу. Сам автор називає себе "німим свідком Церкви, що мовчить" (с. 427). У цьому зізнанні відчувається невимовний трагізм особистої долі митрополита, як і долі його Церкви. Коли хотілося кричати на весь світ про злочини радянського режиму проти Церкви, доводилося мовчати, залишалося лише молитися. Переслідувана Церква не могла розповісти світу про те, що відбувається, її голос не пробивався за "залізну завісу". Але вона виживала й жила - в катакомбах та в'язницях, в серцях простих вірних і сповіданні мучеників.

Йосиф Сліпий записав свої мемуари практично відразу ж після прибуття в Рим, але довгий час зберігав їх у секреті. Обережне мовчання про переслідування християн в СРСР було частиною домовленостей про його звільнення, а також проявом пасторської турботи про тих, кому ці одкровення могли зашкодити. То ж лише сьогодні ми можемо почути його голос. На жаль, не як відверту розповідь, але саме як показовий документ епохи, в якому більше мовчання і пропусків. І ці пропуски кажуть більше, ніж заповнені сторінки. Це той випадок, коли потрібно читати між рядків. Митрополит не міг не написати спогадів, адже і в його Церкві, і в усьому вільному світі їх чекали і вимагали. Але те, як він їх написав, говорить про складне становище його як предстоятеля Церкви. Митрополит давно зрозумів, що радянська влада - надовго, що з нею доведеться домовлятися. Тому він просив УПА припинити збройну боротьбу з червоною армією, «яка перемогла самого Гітлера, а тому з часом візьме гору й над силами УПА» (с. 479). Тому він підкреслював свою громадянську лояльність радянській державі. Тому ж він не написав нічого такого, що могло б остаточно зруйнувати його стосунки з владою і тим самим позбавити УКГЦ шансу на визнання в СРСР, а ув'язнених священників - на звільнення.

Очевидно, що основні переживання митрополита в описуваний період були пов'язані з наслідками «собору» 1946 року, коли УГКЦ була фактично ліквідована. Але про це він майже не говорить, лише сварить Костельника і православ'я. Він багато пише про труднощі побуту, але досить одноманітно. Так само одноманітно він характеризує людей.

Майже в кожному він бачив інформатора або злодія, підлого або слабкого.

Примітно, що в тексті практично немає біблійних цитат.

В цілому, «Спогади» справляють враження тексту дещо скороспілого, неорганічного, штучного. Схоже, що Норман Казенс мав рацію, коли казав, що Йосифу Сліпому навіть в Римі було важко усвідомити реальність своєї свободи (с. 559). Митрополит писав так, ніби був ще в СРСР, де за кожне вільне слово потрібно платити власною кров'ю і стражданнями Церкви.

Відомо, що ведучи переговори про звільнення митрополита, Хрущов найбільше боявся, що в газетах з'являться статті про те як «єпископ викриває більшовицькі тортури» (с.с. 537, 554). І сам митрополит боявся цього не менше. Природа цього страху не персональна, а релігійно-політична. Очевидно, він боявся не так терактів або нових арештів, навіть не посилення антирелігійної кампанії в СРСР. Він переживав, що буде упущений унікальний шанс «відлиги» для легалізації УГКЦ під тиском антисталінських викриттів і сприятливої міжнародної обстановки. Мабуть, що він поділяв надії багатьох на успіх «тріумвірату» (США, СРСР і Ватикану) в боротьбі за мир, і розраховував, що Церква зможе отримати свою нагороду за дипломатичне посередництво.

Крім власне "Споминів", під обкладинкою книги зібрані супутні документи. У них ми бачимо Йосифа Сліпого різним - дипломатом, істориком, полемістом, пастирем. У документах про переговори з радянською владою митрополит говорить мовою компромісів, пропонуючи свою допомогу в налагодженні відносин між СРСР, США і Ватиканом (с. 401); доводячи, що УГКЦ цілком сумісна з комуністичним курсом (с. 397). В "меморіалах", адресованих папському престолу, політики вже немає, як і нічого особистого; немає нічого, крім турботи про Церкву і тих подвижників, які її представляють, "героїв віри" і "добрих священників" (с. 486-487).

В цілому добірка текстів допомагає скласти образ Йосифа Сліпого саме як патріарха катакомбної Церкви. Вісімнадцять років принижень описуються автором лише як фон, на якому він невпинно говорить саме про Церкву. Його особиста історія повністю підпорядкована головній темі - історії УГКЦ. Правда, при читанні деяких фрагментів складається враження, що надмірна зосередженість на турботі про свою Церкву заважала митрополиту побачити інші конфесії як частини єдиної Церкви. Описуючи «лягпункт віруючих» (с. 220), куди зібрали католиків, православних, протестантів і різних «сектантів», він не проявляє ніякого інтересу до можливостей «лягерного екуменізму»; про православних відгукується виключно погано; на всі запрошення інаковірних до спілкування та спільного служіння звучить лише відмова. Відтак через страх перед «стукачами» і провокаторами віруючі в'язні часто позбавляли

себе християнського спілкування і братньої підтримки. Тексти добре передають атмосферу державного терору щодо віруючих, загальної підозрілості, приреченості, самоцензури, “політкоректності” по-радянськи.

Окрім цінності самих документів, варто відзначити заслугу редакторів видання. Отець доктор Іван Дацько виконав величезну організаційну роботу, щоб зібрати різні тексти й узгодити їх. Очевидно, що для нього, який служив раніше митрополиту в статусі особистого секретаря, підготовка книги стала не тільки професійним викликом, а й своєрідним духовним боргом. Не менший внесок зробила також і доктор Марія Горяча, звіряючи, коментуючи і редагуючи тексти.

Книга залишає сильне враження: редактори-упорядники присвятили свою монументальну й кропітку працю не так митрополиту-мученику, як тій Церкві, за яку він страждав. Саме тому текст, що публікується, слід розглядати не стільки як пам'ятник історії, скільки дар, урок і заповіт для прийдешніх поколінь вселенської Церкви Христа.

4.2. Олександр ЗАВАЛІЙ. Ген аграрно-хліборобської цивілізації території сучасної України як маркер релігійних вірувань.

Анотації. В статті О.Завалія на основі аналізу досліджень провідних іноземних та вітчизняних науковців, розглянуто питання витоків землеробської культури території сучасної України, яка послугувала джерелом виникнення релігійних вірувань заснованих на Природному світобаченні що було зумовлено географічними умовами проживання.

Ключові слова: гени, ДНК, індоєвропейці, індоєвропейська мова, землеробство, релігія природи, культи природи, дохристиянська культура.

The article «The gene of agricultural grain-growing civilization of the modern Ukrainian territory as a marker of religious beliefs» by O. Zavalii.

The issue of the origins of the agricultural culture of the territory of modern Ukraine is considered in the article, based on the analysis of the leading foreign and domestic scientists' research. The culture served as the source of religious beliefs based on the Natural worldview which was predetermined by the geographical living conditions. **Keywords:** genes, DNA, Indo-Europeans, Indo-European language, agriculture, nature religion, the cults of nature, Pre-Christian culture.

Актуальність і досліджуваність теми. Відкриття подвійної спіралі ДНК у 1953 р., за яке в 1962 р. Крік і Уотсон одержали Нобелівську премію, і наступна розшифровка генетичного коду, пов'язаного з ДНК, належать до тих відкриттів в історії науки, які істотно розширили наші уявлення про себе, про те, звідки ми та куди йдемо. Сучасна генетична